

שיח חינוכי אודות קנאביס - האתגר שבמעשה החינוכי

היחידה למניעת שימוש בסמים, אלכוהול וטבק 21.3.19

צוותי חינוך יקרים,

השימוש בסמים ובכללם קנאביס, אסור על פי חוק בישראל¹. החזקה, שימוש, סחר, אספקה וגידול סמים, כולל קנאביס, מוגדרים כעבירה על החוק.

ב 1.4.19 ייכנס לתוקפו עדכון לפקודת הסמים המסוכנים לפיו כלפי בגירים (מעל גיל 18) תונהג אכיפה במודל המשלב כלים מהמישור המנהלי לצד אמצעים פליליים. העדכון בחוק קובע כי כאשר אדם ייתפס על שימוש ו/או אחזקה של קנאביס, בפעם הראשונה והשנייה, ויעמוד בתנאי החוק, יוטלו עליו קנסות ללא רישום פלילי. מהפעם השלישית ההתייחסות תהיה כאל עבירה פלילית - הפנייה להליך הסדר מותנה לסגירת תיק, ומהעבירה הרביעית ואילך, יוגש כתב אישום.

לגבי קטינים עד גיל 18 - האכיפה מתמקדת בחינוך, הסברה וטיפול, במטרה למנוע ולמצמצם את השימוש בקנאביס. נערה/ה שייתפסו על ידי המשטרה בעבירת שימוש ו/או החזקה של קנאביס לצריכה עצמית, יופנו על ידי היחידה החוקרת לטיפול בשירות המבחן. במקרים בהם המתבגר עומד בתנאים תוגש המלצה לאי פתיחת תיק. אם הקטין יסרב למנגנון הטיפול, הוא יופנה להליך פלילי. אכיפה זו לא תקפה בעבירה של שימוש בסמים שהם לא קנאביס ובעבירות - סחר, הפצה או שידול לשימוש בסמים.

שינוי האכיפה בעולם המבוגרים לא משנה את המסר החינוכי בדבר סכנת השימוש בקנאביס בגיל ההתבגרות. לנו, כמערכת חינוך, תפקיד משמעותי ביצירת שיח חינוכי עם התלמידים בנושא. שיח המאפשר מתן ידע אמין ומספק מרחב לגיבוש עמדות והתנהגות השוללות שימוש בחומרים פסיכו אקטיביים ותומכות בבחירה שלא להשתמש בקנאביס.

מחקרים מלמדים כי תפיסת המסוכנות של השימוש בקנאביס היא גורם מנבא לשימוש בו. האופן בו המתבגר תופס את הקנאביס כמסוכן או לא מסוכן ישפיע על הבחירה שיעשה באם לעשן או לא לעשן. בשנים האחרונות נמצאה ירידה מדאיגה בתפיסת המסוכנות של

¹ הקנאביס הותר לשימוש בישראל למטרות רפואיות. שיעור זה אינו דן בהיבט הרפואי של השימוש בקנאביס.

השימוש בקנאביס בקרב מתבגרים. תופעה זו קשורה הן לשיח הציבורי אודות הלגליזציה של השימוש בקנאביס, הן לשימוש הנרחב והגדל בקנאביס לצרכים חברתיים בקרב מבוגרים, המשפיע על השינוי בהתייחסות לסם זה בחברה, וגם לשימוש המתרחב בקנאביס לצרכים רפואיים.

אמירות הטוענות כי "קנאביס הינו סם קל, פחות מסוכן מאלכוהול, עדיף על סיגריה, זה בריא... והרי זה משמש לצרכים רפואיים" ועוד, **הינן שגויות, מכלילות, לא מבוססות מדעית ואינן מבחינות בין השפעות השימוש בקנאביס (חשיש, מריחואנה, גראס) על מבוגרים, בהשוואה להשפעתו על מתבגרים.**

מגמה בינלאומית של התרת שימוש עצמי בקנאביס, והשינוי באכיפה כלפי בגירים, יוצרים מציאות מורכבת המחדדת את הצורך בשיח עם מתבגרים ובהעברת ידע עדכני שיסייע בבחירה באם לעשות שימוש בקנאביס. **חשוב לדעת שגם במדינות בהן הותר בחוק השימוש החברתי בקנאביס (קולורדו, וושינגטון, אלסקה, צפון קוריאה ואורוגוואי, קליפורניה, מסצ'וסטס, נבדה ולאחרונה בקנדה) חל איסור גורף על שימוש בו מתחת לגיל 21.**

אנו ממליצים לנצל את השיח הציבורי והתקשורתי בעקבות עדכון האכיפה כלפי בגירים, ולקיים שיחה בנושא עם תלמידי כיתות יא-יב'.

מטרות השיחה:

- התלמידים יחשפו לידע ומידע מהימן אודות עדכון החוק (המתייחס לשינוי אכיפה ולא לגליזציה).
- התלמידים יחשפו למידע מחקרי אודות הסכנות הטמונות בשימוש בקנאביס בגיל ההתבגרות.
- התלמידים יערכו בירור עמדות כלפי עישון קנאביס, מתוך הבנת העומד בבסיסן והעמקת מודעות לאופן בו הם מקבלים את הבחירות שלהם.
- התלמידים ישוחחו אודות הקשר בין הבחירה להשתמש או לא להשתמש בקנאביס, לבין חוקים ונורמות חברתיות.

מהלך השיחה

פתיחה

במדינת ישראל השימוש בסמים לא חוקי ובכלל זה השימוש בקנאביס. החזקת קנאביס לשימוש עצמי מוגדרת בחוק כעבירה פלילית. לאורך שנים, מי שנתפס מעשן קנאביס או מחזיק בו לשימוש עצמי, התנהלה כלפיו אכיפה פלילית והענישה הייתה בהתאם. לפני כשנתיים התקבלה החלטה לשנות את האכיפה. החל מהתאריך 1 באפריל 2019, תכנס לתוקפה אכיפה המשלבת כלים מנהליים ופליליים בהדרגה כלפי בגירים. אכיפה זו הופכת את העברה של שימוש בקנאביס, בפעמיים הראשונות, לעבירות קנס שאינן גוררות אישום פלילי. בעבירה ראשונה ושנייה יוטל על המשתמש קנס כספי, מעבירה השלישית העבירה האכיפה פלילית והוא יופנה להליך הסדר מותנה לסגירת תיק ומהעבירה הרביעית ואילך יוגש כתב אישום.

לגבי קטינים עד גיל 18 – הדגש הוא על חינוך ומניעה ובמקרה של שימוש בקנאביס הדגש הוא על טיפול.

כשנער/ה עד גיל 18 נתפס מעשן או מחזיק קנאביס, על יד המשטרה, אותו נער או אותה נערה, בתנאים המתאימים, מופנים ל"נוהל טיפול מותנה". הדיווח אודות העבירה שביצעו מועבר מהמשטרה אל קצין/ת מבחן ב"שירות המבחן לנוער", מדובר בגורם טיפולי בעל סמכות לזמן את הנער ולטפל בו, לערוך מעקב ולבסוף להמליץ למשטרה כיצד לנהוג במקרה. אם הקטין לא משתף פעולה עם התכנית הטיפולית הוא מופנה להליך פלילי. **מסלול זה לא תקף בעבירה של שימוש בסמים שהם לא קנאביס ובמקרים של סחר, הפצה או שידול לשימוש בסמים.**

היום, אני מזמין אתכם ואותי להכיר יחד את החוק, להבין את מדיניות האכיפה החדשה ולחשוב שנית על משמעות הבחירה באם להשתמש בקנאביס בגיל ההתבגרות.

מי יכול להסביר לכולנו מה זה קנאביס?

הקנאביס הוא צמח שמחלקיו מפיקים סם פסיכו אקטיבי המוכר בשמות: מריחואנה, גראס, חשיש ועוד. צריכתו מתבצעת בדרך של עישון ושאיפה, אידוי או אכילה (לאחר עיבוד). השפעתו אורכת לרוב שעות בודדות. לצריכת הקנאביס השפעות פסיכו אקטיביות ופיזיולוגיות רבות. בשנים האחרונות נעשה בשימוש בקנאביס לצרכים רפואיים שונים כגון שיכוך כאבים, הרגעה, הפחתת בחילה ועוד. הקנאביס אינו תרופה ונעשים מאמצים מחקרניים להפוך בתהליך מדעי חלקים מצמח הקנאביס לתרופה.

מה הצמדה שלכם כלפי ציון קנאביס?

בשלב זה של השיחה חשוב לאפשר לתלמידים להביע מגוון דעות ועמדות. כאשר נשמעות דעות קיצוניות לכאן או לכאן בדבר השימוש בקנאביס כדאי להזמין עוד דעות אפשריות. במהלך השיחה חשוב לחדד ולהדגיש שצריכת קנאביס למטרות רפואיות, למי שמקבל אישור רפואי לכך שונה מבחינת החוק ומבחינת ההשפעה שלו על המשתמש בו למטרות הנאה ופנאי.

מה אתם חושבים על מהלך התיקון באכיפה, והאם לדעתכם, השינוי באכיפה יספיק או יכוון את התנהלות הציבור באשר לשימוש בקנאביס?

מומלץ לאפשר לתלמידים הבעת דעה באופן חופשי, כמוכן להתייחס גם לנורמות חברתיות, להשפעתן ולקשר שבין חוק ונורמה חברתית. כדאי לשוחח על השיקולים לבחירה/ החלטה לגבי שימוש בקנאביס - ממה היא מושפעת? מה לוקחים בחשבון?

החוק מבחין בין באירים וקטנים. מדוע לדעתכם בחר המחוקק לנקוט בהבדל זה?

מומלץ לאפשר לתלמידים הבעת דעה באופן חופשי, מומלץ לשאול שאלות מנחות כגון –
האם יש הבדל בין צריכת קנאביס בגיל צעיר לגיל מבוגר?

האם יש לקנאביס השפעות ייחודיות בגיל ההתבגרות?

גיל ההתבגרות הינו שלב התפתחותי פגיע. זהו השלב בו ההתפתחות עדיין לא הושלמה ולאורכו המתבגרים עדיין מתפתחים פיזית, רגשית ונפשית. המוח, למשל, ממשיך להתפתח והחלק הקדמי של המוח, אותו חלק אשר אחראי על קבלת החלטות, ניהול רגשות, מגיע לבשלות בממוצע סביב גיל 25 (!) לכן מתבגרים פגיעים יותר לבצע התנהגויות סיכון, ובכללן שימוש בקנאביס מתוך סקרנות, חיקוי, השפעה חברתית, או כמענה לצורך או סימן לקושי ומצוקה. המחוקק לוקח בחשבון היבטים אלה ולכן, מתמקד בחינוך והסברה ובמקרה של מעורבות בשימוש בקנאביס הדגש הוא על טיפול מתוך רצון לסייע למתבגר.

חשוב לשזור בשיחה את המסרים הבאים:

- צריכת קנאביס בגיל ההתבגרות אינה דומה לצריכת קנאביס על ידי מבוגרים.
- גם במדינות אשר מתירות צריכת קנאביס, היתר זה תקף רק מעל גיל 21.
- לצריכת קנאביס בגיל ההתבגרות עלולות להיות השפעות מזיקות:
 - שימוש בקנאביס פוגע בהתפתחות המוח, בכישורים מוטוריים, בתפקודי למידה, בזיכרון ובמוטיבציה, ומגביר סיכון להתפתחות הפרעה נפשית (סכיזופרניה, דיכאון, חרדה, הפרעה פסיכוטית).
 - שימוש בקנאביס מפריע בתהליכי ההתבגרות. המתבגר עשוי להשתמש בו כדי להימנע מהתמודדות עם חוויות ההתבגרות שמציפות אותו ברגשות מורכבים – חשש מכישלון, התמודדות עם דחייה חברתית, ספקות וחוסר בטחון. בהשפעת הקנאביס המתבגר עלול להסתפק ב"אשליית פתרון" ושקט רגעי, אשר מטשטשים זמנית את הכאב, במקום להתמודד עם האירוע, לפתור אותו ולפתח מעצם ההתמודדות כוחות וחוסן אישי.
 - שימוש בקנאביס בגיל צעיר מעלה את ההסתברות להתמכרות.
 - שימוש בקנאביס קשור בנשירה מבית הספר ובמעורבות בתאונות דרכים.

מה, לדעתכם, מביא בני נוער להשתמש בקנאביס? ומה משפיע על ההחלטה על בני הנוער להתנסות, למרות הידיעה על הסכנות שבכך ולמרות שזה איננו חוקי?

בני נוער שבחרים להשתמש בקנאביס עושים זאת לרוב שלא מתוך בחירה מושכלת שלוקחת בחשבון את ההשלכות והתוצאות הצפויות, ומבלי שיבררו עם עצמם עד כמה ההתנהגות הזו תואמת את הערכים שלהם ומה ה"מחיר" שלה מבחינתם.

בני נוער מתנסים בקנאביס גם כשיש להם מידע וידע על הנזקים שעשויים להיגרם למוח ולהתפתחות שלהם. התנסות ושימוש קשורים לסקרנות, לרצון להתנסות בחוויות חדשות, לתפיסה שזה נורמטיבי ולא מסוכן, להשפעה חברתית ול"אימוץ" נורמות חברתיות.

חשוב לבחון עם המתבגרים על מה מבוססת הבחירה שלהם. יש לשוחח עמם על ההשפעה החברתית, על הצורך "להיות כמו כולם", על הבחירה להיענות לנורמה או לציפייה שהם חושבים שקיימת כלפיהם, ועל הרצון שלא להיות "שונה". מומלץ לחשוב יחד - מה ה"רווח" של היענות לנורמה חברתית ומה ה"מחיר"?

חשוב להתייחס גם לשימוש בקנאביס כהפרה של חוק. גם אם חושבים שזה לא מזיק ו/או שזה נתפס כנורמטיבי, זו עדיין עבירה על החוק. מה המשמעות של זה מבחינתם?

אם עישון לא תואם את הערכים של המתבגר והוא בכל זאת בוחר שכן - מה ה"רווח", מה ה"מחיר"?

במהלך השיחה חשוב לחדד ולהדגיש שצריכת קנאביס לצרכים רפואיים נעשית באישור רופא ובפיקוח, וזה שונה מצריכת קנאביס למטרות הנאה ופנאי.

מה ההבדל בין אכיפה המשלבת כלים מנהליים לבין אליזציה?

מודל המשולב משמעותו שינוי באכיפה ובענישה כלפי בגירים המשתמשים בקנאביס לצרכים חברתיים בעבירה ראשונה ושניה. עבירות השימוש וההחזקה הראשונות הן עבירות מנהליות, עבירות קנס שאינן גוררות אישום פלילי. הלגליזציה, שכאמור לא קיימת בישראל, משמעותה - הפיכת השימוש בקנאביס לחוקי. גם מדינות שמאשרות לגליזציה מתירות זאת מעל גיל 21 בלבד.

*מה הייתם רוצים לבקש מהבטי, מצד איך 21 שמתלבט את לצרוך
קנאביס, קחו בחשבון שהוא צפוי להיות המנתח שלכם, הנהג בכביש
עלידכם, הקצין בצבא שיפקד עליכם?*

בשלב זה של השיחה אנו מאפשרים לתלמידים להתבונן מהצד על החוק, לא רק בפריזמה שלהם כצורכים או לא צורכים קנאביס, אלא בעיקר כחברים בחברה שבה השימוש בקנאביס הופך לשכיח.

לסיכום,

*איך הרגשתי בשיחה היוט?
מה לקחתי אתי מהשיחה היוט?*

בשלב זה של השיחה, חשוב שהמורה יסכם, יביע הערכה לשיתוף ולכנות, יעודד את התלמידים לסמוך על עצמם ועל יכולתם לשמור על עצמם ו... יביע מסר נחרץ וחד משמעי אודות הסכנה שטמונה בצריכת קנאביס בגיל ההתבגרות.

"...עיני פקוחות בשביל לראות את השמיים
בשביל לראות כחול של ים, ירוק של עץ.

ילדים קטנים, ילדים גדלים,
וילדים טובים וילדים רעים
את יודעת אמא,
כולנו ילדים של החיים"

שלום חנוך